

ДУШАН ЈОВИЋ (Београд)

КОРЕЛАТИВНОСТ ЈЕЗИКА И НАУЧНЕ АРГУМЕНТАЦИЈЕ ПРОФ. РАДОСАВА БОШКОВИЋА

Проф. Р. Бошковић у своме научном раду, углавном, био је строго опредељен. Тежиште му је упоредна граматика словенских језика. Затим, и у вези с тим, ономастика, дијалектологија, историја језика. Понешто је писао и о савременом српскохрватском језику. Онда, о неким значајнијим лингвистима. Једно време држао је и курс из Опште лингвистике и међу студентима су кружила његова предавања из ове области. Ипак, највећи део његове научне активности везан је за упоредну праматику словенских језика. Све остало је, мање или више, било у некој врсти помоћне функције.

Овако је што се тиче истраживања и објављених радова. Међутим, круг његових интересовања био је много шири, што се само делимично може видети из његових студија, а што се одлично видело из особних контаката са проф. Бошковићем. Затим, из његових предавања, консултација итд. Пре свега, ваља рећи да је одлично био упутен у све развојне токове савремене и историјске лингвистике. Затим, у књижевност, историју, етнологију, филозофију. Његов приступ језику само је наизглед тематски опраничен. Пажљивија анализа открива да је његово дело чврсто уграђено у много шири контекст. Сигурну потврду за дати закључак можемо наћи ако обрнемо угао гледања на његово дело. Наиме, ако на површину извучемо чињеницу да су његове студије неопходне и за даља упоредна прагања у словенским језицима, и за историју језика, за ономастику; делимично за дијалектологију итд. Додајмо, да и у теоријском и методолошком погледу његово дело има и општелингвистички значај.

Да би се тачније одмерило место Р. Бошковића у нашој и словенској науци о језику, ваљало би, пре свега, имати на уму да у раду његову нема почетничких недостатака, нема осцилација. Од почетка до краја је одржан континуитет сигурнога и великога знања, научне креативности и научнога поштења.

Узмимо за почетак његову докторску дисертацију „Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници“.¹ У овоме делу дати су одговори на многа фундаментална питања развоја свих јужнословенских језика. Пре свега из упоредне граматике. Затим, све ово повезано са другим двема прупама — западнословенском и источнословенском. И најзад, посредством прасловенског језика, и везу са праиндоевропским и савременим индоевропским језицима.

Р. Бошковић тако сигурно влада материјом, таква је снага његове аргументације, да многи раније неприкосновени ауторитети и њихови докази или губе своју вредност, или се озбиљно ревидирају. Нпр. сигурно и одлучно побеђује Хирта кад говори о начину формирања именица типа **vyľči*². Исто тако и Зубатога, па затим Хујера кад говори о грађењу именица ж. р. на — *уји*: *вогџини*, *равџини* — **bogyŋi*, **orbyŋi* — и др.³

Споменута студија је од изузетне важности и за историју појединих, пре свега, јужнословенских језика. Сваки од њих добио је одговарајуће место у истраживањима и из сваког од њих узет је одговарајући селективни материјал из различитих развојних епоха. Даље, веома је важна за савремене јужнословенске језике. Наведен је типизиран језички материјал, па је тако урађена и парцијална типологија творбе речи. Затим, важна је за дијалектологију. Бошковић је навео много материјала из појединих дијалеката јужнословенских језика и показао какво им је место у развоју ових језика.

Убедљивост Бошковићеве аргументације је изванредне снаге и по решењима која се из аргумената изводе, и по начину на који се решења формулишу. Ево неких примера.

Бошковић расправља о именицама типа *прѣља*. Полемише са другим ауторима, и то на овакав начин. „Лескин, на пример, за именице на *ља* у српскохрватском језику каже: »die Wörter sind wohl Weiterbildungen der I-Partizipien« ... Ово је сувише неодређена и необразложена мисао, а најгоре је што се из ње не види на шта Лескин своди српскохрватско *ља*, — на *l+ъја* или на *l+ја*. (Подвукао ДЈ). Много би била, бар теоријски, срећнија једна друга комбинација с партиципима на *л*: било би исправније наставак *ља* изводити из везе наставак *ја*

¹ Све студије и чланци из којих су примери узети штампани су у делу *Одабрани чланци и расправе*, Титоград 1978. Према томе, у даљем цитирању неће бити навођени наслови расправа и чланака, већ само странице књиге јер то олакшава цитирање.

² О.ц. 68.

³ Н. дело, 71—73.

с партиципима на *lъ* из оне епохе развитка прасловенског језика у којој су они још били *nomina agentis*; а било би исправније стога што би се функција наставка *ia* у том случају сводила на грабење фемининум-а од маскулинум-а, а ту функцију он има: исп. старословенско *господъ — госпожда, тѣсть — тѣшта*...⁴. И даље, расправа на исту тему, али с примедбама на ставове других аутора. ... да су именице као *ткаља, праља* постале онако како Брезник мисли да су постале — велико је питање да ли би оне значиле оно што у јужнословенским језицима значе; чини ми се да би у том случају код њих било много „природније“ једно друго значење: *праља* = која прави или продаје „драла“, *гребенаља* = која прави или продаје „гребенала“ и сл.

Друго и најважније: наставак *ia* нема значење наставка за грабење именица које значе радницу; он има само функцију наставка за грабење фемининум-а од маскулинум-а ... А овом се функцијом његова веза *dl(o)+ia* не може објаснити⁵.

У студији „Развитак суфикса у јужнословенској језичкој заједници“ Р. Бошковић је успео претрести све ауторе који су на било који начин и било којим поводом говорили о истој теми. И ретко је ко прошао тако што је његово мишљење прихваћено у целисти и тако укључено у Бошковићев систем размишљања о датом питању. Свакоме је речено шта је научно неосновано и неприхватљиво, шта се не може подвести под логички приступ разрешавању проблема. Готово сваки пут се даје властито решење, а оно се тешко или никако не може ни у детаљу оспорити.

Р. Бошковић у аргументацији често као да сам са собом расправља. Или бар тако изгледа. Нпр. у раду „Рефлекси група *tj, dj, њj, дњj, stj, zdj, skj, zgj, (sk^e, zg^e)* у дијалектима јужне и југозападне Истре“⁶, Р. Бошковић расправља о типу ових говора, о процесима који су довели до њихова формирања, и овако конституише размишљања и решења.

„— Како су такве разлике у њима добијене?

Могуће су теоријски две концепције. 1) *Могуће* је да су данашњи *шт*-говори били некад *шћ*-говори, па су у изолованим речима и у суфиксу *иште* под утицајем штокавских неикавских говора своје *шћ* заменили прупом *шт*, а сачували га — због живе језичке везе — у алтернативним односима. 2) *Могуће* је да су данашњи истарски *шт*-говори од старина такви, с групом *шт*, и да су своје *шћ* у алтернативним односима добили од икавских говора који су у својој системи имали групу *шћ*.

И једна и друга концепција има својих мана.

⁴ О.л. 169.

⁵ На истом месту.

⁶ Н. дело, 293—351.

а. Против прве концепције одлучно говори премантурски дијалекат који је неукрштен и потпуно штокавски, и историјски и факички гледан. Друго, против ње говори и сам факат или псеудофакат тобожње систематске и безизузетачне замене свих изолованих речи са *sh* речима са *шт*. *Може ли се у такву замену веровати?* (Подвукао Д. Ј.).

б. Друга концепција тражи допунско објашњење: зашто је утицај икавских *sh*-говора на истарске *шт*-говоре ограничен само на алтернационе односе, није прешао оквири тих односа⁷.

Р. Бошковић не налази довољно аргумената како да дати проблем без остатка разреши, па на овакав начин закључује.

„На то је питање тешко дати сигуран одговор. Али се факат опраничености утицаја *sh*-говора само на алтернационе односе теоријски може разумети: он би значио — у крајњој анализи — да су утицаји *sh*-говора на *шт*-говоре били првенствено граматичке природе. А то је вероватније“⁸.

Проф. Р. Бошковић је у току студија и током раднога века прикупио огромну масу чињеница из области којом се бави. За њега би се, мало метафорички, могло рећи да је у својој области знао готово све. Знање и чињенице систематисао на свој начин и памтио готово све. Други део су истраживања и размишљања. И управо у размишљању о неком проблему, и у начину како налази решења огледа се и оригиналност, и рекао бих, сигуран да не претерујем — и ингениозност.

Следећи примери су врло илустративни како Р. Бошковић размишља, како логички конструише питања, да би, затим, на њих дао одговор.

„Говорити о словенској деклинацији, или тачније, и у нашем случају једино тачно: о именичкој деклинацији у словенским језицима — значи говорити о много чему, о многим питањима.

Значи, прво и с једне стране *говорити о падежним наставцима; или конкретно: о пореклу и постанку појединих падежних наставака*. И како о томе говорити? С два гледишта: *с индоевропског гледишта* — или с гледишта *научне, компаративно-лингвистичке анализе*, и са словеначког гледишта — или с гледишта анализе језичког осећања у доисторијској и историјској епоси развоја словенских језика“⁹.

После овако постављених питања проф. Бошковић таксативно набраја и веома прецизно одређује друге задатке у истраживању.

„(...) — говорити о именичким основама словенским — и то и са и.е. и са словенског гледишта.

⁷ О.л. 295.

⁸ На истом месту.

⁹ О.л. 351.

¹⁰ На истом месту.

Па затим, значи, треће, говорити о неким другим питањима: *о неким моментима који су ван основа и ван наставака*¹⁰.

„Значи, четврто и специјално, говорити о извесним гласовним променама. О којим? О оним које су учиниле: или и с једне стране — да се уместо једног старог типа добију два нова типа словенске деклинације“¹¹.

Даља дискусија и извођење закључака су својеврстан алгоритам. Питања спадају у помоћни инструментариј. Ток размишљања је логички тако језгровит, тако повезан међусобно, тако илустрован емпиријским чињеницама, да је такав склад тешко наћи у савременој лингвистичкој литератури. Као крајњи исход су решења. И она су круна свеукупне научне дискусије. Иако је проф. Бошковић усвојио компаративно-историјски метод у своме раду, или бар га је у основи прихватио, то никако не значи да се у методолошком погледу може у тај метод без остатака сврстати. У језику проф. Бошковића толико је све подређено строгом научном циљу да редунданције готово и нема. Текст више личи на математички него на неки модел језички неке од хуманитарних наука. Чак и онда кад Р. Бошковић оперише неком врстом интимног исказа, неком врстом научне метафорике, нема празнина. Све је подређено аргументацији и исходу, решењу.

Компаративистици 19. столећа обично се замера несистемност у изучавању језика. На овој њеној недовољности, нпр. F. de Saussure заснива своју критику дотадашње лингвистике и гради властити теоријски и методолошки систем. Међутим, делу проф. Бошковића се управо у том правцу не може ставити никаква замерка. Код њега је све подређено систему. Или тачније речено — расправа о било ком питању никада се и не развија друкчије него ка систему као крајњем циљу. У Бошковићеву раду систем је свуда и у свему. Примери што су напред наведени овај закључак јасно потврђују. Дакле, Бошковићева лингвистика јесте компаративистичка, јесте еволутивна, али је за разлику од лингвистике 19. столећа и системска.

И као што у теоријском погледу Бошковић има оригиналан приступ, исто тако и његов научни језик уникатна је појава у нашој лингвистичкој литератури. Он је толико друкчији од других, да је готово аутоматски препознатљив.

Понекад се намеће питање да ли је снага Бошковићеве аргументације наметнула овакво језичко устројство. Или је снага интелекта могла бити изражена само на овакав начин.

На дата питања није лако дати коначан одговор. Остаје само да се овако закључи: моћ језика и снага аргументације у нераскидивој су корелацији. Једно без другог не би дало резултат какав је у научном делу Бошковићевом дат.

¹¹ На истом месту.

Из свакога текста проф. Бошковића избија нека исконска снага. Он успева да оживи материју која је иначе сувопарна и тешка. И кад се чита његов текст стиче се утисак да аутор има вишка енергије и изванредне могућности да из опромног скупа чињеница и аргумената може одбором доћи до таквих које ефектно потврђују његове тезе. Та опромна снага се понекад ослобађа и остварује у некој врсти специјалне научне метафорике, или у неким исказима с емотивним набојем, што је веома ретко у списима овога типа, нпр.

„То је категорија у коју је Даничић — како се нама чини — унео понајмање реда (свога пословичкога реда и своје понекад промашене регламентације) — и у интерпретацији које наша наука није ни до данас далеко одмакла од Даничића и Даничићевих времена. Није неумесно, према томе, рећи овом приликом нешто о њој.

*Рећи — бар оволико.*¹² (Подвукао Д. Ј.).

У сличном тону је дат и наслов чланку из којег је узет цитат.

— *И добри Даничић неки пут задрема*¹³ (Подвукао Д. Ј.).

Или у истом стилу каже и следеће:

„*Нико није ћарио ко је Вука исправљао (што се аутентичности грађе тиче)*“¹⁴.

— Бошковић не би био то што је да у загради није додао дату ограду. Наиме, Вук јесте генијалан што је и за Бошковића неспорно. Међутим, и он, као и сваки човек, може имати и понеко слабије место.

Затим, Бошковић даље полемиче на својеврстан начин.

„Погрешку је овде, вероватно направио Даничић, који мисли да је *Чајовић* изведено од *чајо* (< чауш) преко придева *чајов* (који Вук има у Рјечнику)“. А онда Бошковић додаје:

„*Није то — то*“.¹⁵

Изванредан начин исказивања научнога је присутан на свакоме месту. Да наведем само још два примера.

„Да ли се позната формула »SYNTAGMA > COMPOSITUM > SIMPLEX може применити и на словенске језике?

Чини ми се да је ова формула више аритметичке него алгебарске природе — више вреди за неке, по постанку *јасне* случајеве, него што је закон, опште правило, за постанак *simplex-â*, resp. суфиска“¹⁶.

„Даничић је дошао — што се каже — у згодан час: кад је, с једне стране, Вук увећавио изводио језичку револуцију код нас и кад је, с друге стране, Миклошић увећавио постављао

¹² Одабрани чланци и расправе... 187.

¹³ О.д. 471.

¹⁴ На истом месту.

¹⁵ О.д. 472.

¹⁶ О.д. 183.

нормални колосек славистици у Европи. Даничић је, према томе, имао и одређен правац рада — борба за реализацију Вукове идеје, и сигурну технику у својој борби — резултати савремене славистике¹⁷.

Да се Бошковићево дело систематски изучи и оцени, потребно је, сигурно, много више него што је овде и за ову прилику речено. Према томе, ово је само један угао гледања, и само прилог изучавању дела једног изузетног научника и човека.

Dušan JOVIĆ

CORRELATIVITY BETWEEN LANGUAGE AND ARGUMENTATION IN
THE WORKS OF PROFESSOR RADOSAV BOŠKOVIĆ

Summary

The author points out that Radosav Bošković is indisputably the greatest authority on comparative grammar of Slavic languages that we have had, and that he has gained a wide reputation among Slavic scholars as well as other linguists.

It is further asserted that R. Bošković's studies have a great significance for the history of language, dialectology, and onomastic studies. Even though most of his works are in the field of comparative studies of the Slavic languages, they are embedded in a much broader civilizational context, which enables a better understanding of the relationship between language and extralinguistic reality.

One of the characteristics of Bošković's scholarly work and its originality lies in his cogent argumentation, firmly based on logic, as well as in his language, functionally suited to scientific approach and argumentation. The language of his analyses and argumentations is almost mathematically precise. Moreover, his language is metaphoric in a specific way — which is rare in scholarly style, which is rare in mathematics and especially in linguistics — but which lends to Bošković's writings and extraordinary expressiveness and persuasiveness.

¹⁷ Оц. 187.

